

UMEÅ UNIVERSITET

Promemoria 2021-07-29

Dnr FS 1.5-1600-21

Utbildningsdepartementet
111 52 Stockholm

Professionsprogram för rektorer, lärare och förskollärare (U2021/03373)

Kort sammanfattning

Umeå universitet erbjuder som bredduniversitet 13 olika lärarutbildningar, forskning inom utbildningsvetenskap och ansvarar för ett flertal regeringsuppdrag riktade till förskollärare, lärare och skolhuvudmän. Umeå universitet välkomnar inrättande av ett nationellt professionsprogram. Skolans verksamhet ska bygga på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet vilket gör det mycket angeläget att det kontinuerligt finns ett kursutbud som lärosätena erbjuder till dessa yrkesgrupper. Det finns dock en rad oklarheter i förslaget som behöver utvecklas. Universitetet saknar bland annat kopplingen till och erfarenheter från regeringsuppdraget om försöksverksamhet med praktiktäna forskning (ULF) samt Övningsskoleprojektet. Vidare åsidosätter promemorian lärarkategorin yrkeslärare, vilka utgör en mycket viktig del i den svenska gymnasieskolan. Umeå universitet anser även att formuleringarna om universitets och högskolors inflytande i det föreslagna Rådet för professioner i Skolväsendet rådet är alltför vaga och behöver förtydligas. En utveckling av lärarprofessionerna bör inte vila på en rådssammansättning där lärosäten som representerar forskning och utbildning på vetenskaplig grund har en svag representation.

Övergripande synpunkter

Umeå universitet välkomnar inrättande av ett nationellt professionsprogram för att bidra till skolprofessionernas utveckling där förskollärare, lärare och rektorer får incitament för att kompetensutveckla sig genom kurser på universitetsnivå. Eftersom skolans verksamhet ska bygga på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet är det mycket angeläget att det kontinuerligt finns ett kursutbud som lärosätena erbjuder till dessa yrkesgrupper. Samtidigt vill universitetet i punktform nedan, lyfta ett antal kritiska synpunkter till uppbyggnad av ett nationellt professionsprogram då promemorian lämnar ett flertal viktiga frågor obesvarade, vilka vi anser behöver utredas vidare.

UMEÅ UNIVERSITET

Kommentarer och ändringsförslag

- I promemorian är formuleringarna om universitets och högskolors inflytande över processerna vaga trots att lärosätena troligen ges betydande ansvar för flertalet av de föreslagna insatserna för kompetensutveckling. En förändring till en fördjupad professionsutbildning kräver ett gediget utvecklingsarbete inom lärosätena. Dock är det Skolverket som ska föreslå en struktur för samverkan med lärosätena vilket Umeå universitet anser är anmärkningsvärt. Det är därför av yttersta vikt att det finns klara riktlinjer om förutsättningarna för lärosätena för att kunna genomföra föreslagna förändringar.
- För att lärosätena ska kunna ta fram långsiktiga lösningar för magister/master utbildningar som även kan ge ett bra utgångsläge för en doktorsutbildning behövs god framförhållning. Detta gäller även för kompetensutvecklingsinsatser som leder till specialpedagog- eller speciallärarexamen som specifikt redogörs för i förslaget. Idag finns en tradition där magister/master utbildningar främst är en förberedande utbildning för fortsatt forskning. Utbildningen behöver därför utvecklas och kompletteras så att den även omfattar en tydlig inriktning mot att fortsätta att verka som lärare/ledare i skolan. Man bör dock betänka att en masterutbildning om 120 högskolepoäng motsvarar 2 års heltidsstudier. Om förutsättningarna är att yrkesprofessionella ska kunna arbeta parallellt och även genomföra andra kurser som är mer praktikinriktade så kommer det sannolikt att ta 10 år innan personen i fråga kan ta ut sin masterexamen. Låg studietakt kan erfarenhetsmässigt medföra att många aldrig slutför sin utbildning. Vi vet också att kvarvaron vid akademien efter en slutförd licentiat- eller doktorsexamen är betydande, vilket också är en utmaning då det motverkar syftet med föreslaget program.
- Umeå universitet vill poängtera att den pågående försöksverksamheten Uppdrag om försöksverksamhet med praktikinriktad forskning (ULF) inte omnämns i relation till den nationella strukturen som föreslås. ULF är idag en verksam struktur under fortsatt utveckling mot permanentning 2025 med många beröringspunkter till professionsprogram och bör därför relateras till för förståelse av helheten av promemorians innehåll. Utifrån ULF och arbetet inom Umeå universitets nod är det av vikt att satsningar för att utveckla skola och skolprofessioner inte sker i tankemässigt separata spår utan relateras till och kompletteras varandra. De infrastrukturer som byggs måste ha kopplingar även om de inte integreras.
- ULF-forskning karaktäriseras av att kunskapsutveckling börjar i forskare och lärares samverkan och gemensamma utveckling av forskningsproblem och verksam lärares deltagande i reella

UMEÅ UNIVERSITET

forskningsprocesser (jfr SOU 2018:19) och utveckling av professionskunskap. Att som yrkesverksam lärare/rektor ha deltagit i samverkande forskningsprocesser och bidragit till att utveckla relevant kunskap som springer ur den egna skolpraktikens problematiker är en särskild erfarenhet. Nyttan av denna erfarenhet är något som sällan lyfts men som bör beaktas och som verkar inifrån skolan och bidrar till stärkt kvalitet i utbildning och forskning. Möjlighet till forskning och utveckling i samverkan utgör ett viktigt led i instegsstrukturer för lärare och rektorer till magister-/masterstudier eller forskarutbildning som promemorian betonar vikten av. ULF-forskningens logik bäddar för den relevans som erfarna lärare idag upplever som bristande i kompetensutveckling och som exempelvis de nationella skolutvecklingsprogrammen inte alltid kan svara upp till.

- Utifrån ULF-forskning är lärares möjligheter att i högre grad nå magister-/masterkompetens och forskarutbildning en central förutsättning för utbyggd samverkan mellan lärosäte och skolhuvudman. ULF-forskningen är inte begränsad till ämnesdidaktisk forskning utan utbildningsvetenskaplig i den bemärkelsen att den involverar aspekter av lärares arbete och yrkesverksamhet i ett vidare perspektiv. Frågorna som ställs kommer ur lärares och rektorers praktik och de kan inte i förväg begränsas till vissa fält. Erfarenheter ur Umeå universitets arbete med ULF-försöksverksamhet visar på behov av att utveckla såväl lärares generella utvecklings- och processledarkompetens som didaktisk/ämnesdidaktisk kompetens genom studier på avancerad nivå. Erfarenheter visar också hur nära samverkan med skolhuvudman kring erfarna lärares studier på avancerad nivå bidrar till utbildningens relevans för utveckling av lärares akademiska, praktiktäna kompetens och förmåga att driva kollegiala utbildningsprocesser. Därför är promemorians insnävring mot masterexamen i didaktik/ämnesdidaktik som förordas olycklig. Då professionsprogrammen riktar sig till flertal olika lärarkategorier och rektorer bör det finnas en bredd i vad utbildning till en magister och master har för inriktning. En alltför snäv inriktning försvårar att kombinera utbildningen med andra utvecklingsinsatser som pågår inom förskola och skola. Det riskerar också att inte bli långsiktigt hållbart då innehåll och förutsättningar i vad som anses viktigt ändras över tid. Det är också angeläget att det inom ramen för utveckling av magister/master kurser, som räknas till professionsprogrammen, finns inriktningar som är direkt kopplade mot skolutveckling, skolans organisation och ledarskap.
- Förslaget med att skapa ett meriteringssystem med två meriteringsnivåer där det ena redan är etablerat med akademisk examen i form av magister, master, licentiat och doktor och det andra bygger på att Skolverket bedömer om en legitimerad förskollärare eller lärare uppnår nivån meriterad befarar Umeå

UMEÅ UNIVERSITET

universitet kommer att medföra extra administration. Att Skolverket ska vara den instans som bedömer lärares kompetens innebär en ökad statlig styrning och underminerar förväntningar på att huvudmännen ska ta ett eget ansvar för att anställa och behålla kompetent personal. Vi föreslår därför att man i högre utsträckning värderar det redan etablerade systemet med akademiska examen och att frågan om ansvarig instans för bedömning av meriteringssystemet utreds vidare.

- Umeå universitet ifrågasätter att de två nivåerna i meriteringssystemet till synes är helt utan koppling, dvs personen behöver inte först vara meriterad för att därefter kunna utnämnas till särskilt meriterad. Det framstår som besynnerligt med tanke på att man föreslår nivåer i ett system. Dessutom reser villkoret för meritering om "4 eller 8 års undervisningserfarenhet" en rad frågor som måste utredas för att tydliggöra likvärdigheten och rättssäkerheten i systemet. Förslaget kan tolkas som om personer utan lärarexamen, dvs delar av lärarexfarenheten som erhållits innan man utbildade sig, kan medräknas i villkoret om undervisningserfarenhet. Universitetet ser det som problematiskt att likställa erfarenhet som erhållits innan och efter en lärarutbildning och menar att detta behöver klargöras.
- Enligt forskning är lärarens undervisningsskicklighet en av de faktorer som har störst påverkan på elevers kunskapsutveckling, vilket också noteras i promemorian. Det är därför förvånande att förmåga till undervisning av hög kvalitet endast anges som ett kriterium för nivån "meriterad lärare" och inte för nivån "särskilt meriterad". Dessutom ställs i förslaget betydligt lägre krav på undervisningserfarenhet på de lärare som avlagt en forskarexamen. Detta kan tolkas som att forskarexamen per automatik leder till kompetenta lärare. Vidare skickar villkoren för särskilt meritering tydliga signaler att det är forskningskompetens som är mest betydelsefull då 4-årig undervisningserfarenhet från ungdomsskolan kan ersättas av mindre erfarenhet av undervisning vid universitet eller högskola. Umeå universitet välkomnar dock förslaget om att knyta åtagande som VFU-handledare till meriteringssystemet och ser gärna att handledarskap även kopplas till lärares undervisningsskicklighet. Umeå universitet vill här betona vikten av att ta till vara erfarenheter från övningsskoleprojektet som nu permanentas.
- Umeå universitet är ett av de tio lärosäten som utbildar yrkeslärare, en lärarkategori som idag är undantagna regeln om att söka legitimation. Universitetet ser mycket allvarligt på att promemorian helt åsidosätter denna lärargrupp som trots allt undervisar ca 30-40 procent av alla elever i en årskull i gymnasiet. I förslaget om ett nationellt professionsprogram nämns *sådana lärare och förskollärare som i andra sammanhang jämföras med*

UMEÅ UNIVERSITET

legitimerade lärare, men inte ens här berörs yrkeslärarna. Skrivningarna i förslaget om lärargrupper som ”kan jämföras med legitimerade lärare” är således mycket oklara och behöver utredas vidare. För dessa lärarkategorier är kompetensutveckling för att nå en kandidatnivå det första steget inom akademien men denna nivå nämns inte överhuvudtaget i promemorian.

- Umeå universitet uppmärksammar att utredningen lämnar frågan om rektorers meritering öppen. Det är idag en stor omsättning på rektorer och även för den yrkesgruppen är det viktigt att det finns incitament att både fortsätta utbilda sig och att välutbildade och kunniga rektorer kan få mer avancerade uppdrag i sina tjänster. För det behövs ett incitamentsystem som är systematiskt och transparent på samma sätt som för lärare och förskollärare. En viktig del i att bygga den kunskap som behövs bör baseras på kurser på avancerad nivå. Umeå universitet har en lång erfarenhet av att arbeta med yrkesutövande rektorer via det nationella rektorsprogrammet men även med utbildningar i form av rekryteringsutbildningar till skollära och enstaka kurser som är en påbyggnad av det nationella rektorsprogrammet.
- I promemorian är det ottydligt framskrivet hur ansvar och samspel mellan Skolverket, lärosäten och huvudmän kommer att organiseras. De lärosäten som har det nationella rektorsprogrammet har en lång erfarenhet av att samverka med Skolverket. De som idag är utbildningschefer har värdefulla erfarenheter om vad i samarbetet som fungerar bra men också vari utmaningar kan uppstå som kan tas tillvara. Under de senaste åren har det på såväl huvudmannanivå som enskild skolnivå byggts professionella lärande gemenskaper. Att man nu betonar ett system som främst bygger på enskild kompetensutveckling riskerar att slå sönder pågående utvecklingsarbete. Att hitta en struktur som på lång sikt kan kombinera behovet av den enskildes kompetensutveckling och organisationens behov av gemensam kompetensutveckling är en av utmaningarna.
- Umeå universitet noterar förslaget om Rådet för professioner i Skolväsendet men universitetet menar att utveckling av lärarprofessionerna inte bör vila på en rådssammansättning där lärosäten som representerar forskning och utbildning på vetenskaplig grund har en svag representation. Särskilt inte med tanke på att utbildning på magister och masternivå inlemmas i professionsprogrammen. Formuleringarna om universitets och högskolors inflytande i rådet är alltför vaga och behöver förtydligas. Likaså är det anmärkningsvärt att Rådet föreslås ska ha stort inflytande över de kriterier för meritering som skall tas fram för yrkesskicklighet.

UMEÅ UNIVERSITET

Med förslaget i promemorian ökar det statliga stödet men också kontrollen vilket kan bli en ”motkraft” gentemot skolhuvudman och lärarkårens professionella frihet och autonomi i rådet. Stödjande och kontrollerande i ett år alltid problematiskt.

Yttrandet har fastställts av rektor Hans Adolfsson efter föredragning av utbildningsledare Birgitta Wilhelmsson

Hans Adolfsson
Rektor

Expedieras till
Berörda fakulteter och institutioner